

HÁRMAN A KONZERVATÍV FORRADALOMRÓL

Békés Márton: *Konzervatív forradalom* (2023)

2022 végén jelent meg a *Kommentár* folyóiratot fenntartó s róla elnevezett alapítvány gondozásában a *Tihanyi jobboldal* című kötet, amely a 2018–22 közötti öt évfolyam anyagára alapozó kollektív alkotás volt, és kiáltvány jelleggel sorakoztatta fel a lap és tágabb köre identitását megfogalmazó szövegeket. Az akkor elkezdett munkát bővítette sorozattá a tavalyi év végén megjelent *Konzervatív forradalom*,¹ melynek szerzője lapunk főszerkesztője, Békés Márton. A kétszáz oldalas, keményborítós, zsebkönyv formátumú kötet a *Kommentár Könyvek* című sorozat második tagja. (A szerk.)

ÚJ SZINTÉZIS

A közelmúltban jelent meg Békés Márton *Konzervatív forradalom* című könyve a *Kommentár Könyvek* című sorozatban. Sajnos a címben megjelölt kifejezés még értelmiségi körökben is eléggé ismeretlen, a laikus olvasó pedig csak a fogalmak *látszólagos* ellentétére kapja fel a fejét. Ez azonban „nem valamiféle oximoron, azaz egymást kizáró fogalmak összekapcsolása, de nem is *contradictio in adjecto*, vagyis önellentmondás, hanem a konzervativizmus és a forradalom által együttesen alkotott dinamikus minőség” – így kezdődik a kötet.

Nem csoda, ha ellentét mutatkozik, hiszen a „konzervatív” szó a meglévő értékek, hagyományok és rendszerek megőrzését, míg a „forradalom” a radikális, gyors és alapvető változásokat hangsúlyozza. Szó szerint **a „konzervatív forradalom” kifejezés egy olyan mozgalomra vagy ideológiai irányzatra utal, amely a hagyományos értékek és struktúrák radikális módon történő helyreállítását szorgalmazza.** Tegyük hozzá, hogy ez a kifejezés az eszmétörténetben egy meghatározott irányzatra utal, amely a weimari köztársaság időszakában alakult ki. Az irányzat legfontosabb szerzői: Arthur Moeller van den Bruck, Oswald Spengler, Carl Schmitt, Ernst Jünger stb. Egyikük, Wilhelm Stapel meghatározása szerint „a konzervatív forradalom nem a régít akarja visszahozni, olyan módon, amint az egykor volt, hanem azt keresi, hogyan lehet a réginek erejét újjáélesztve létrehozni egy régi-új életformát” – amint a kötet is idézi. Edgar Julius Jung szerint pedig egy másik citált helyről mindez úgy hangzik, hogy „konzervatív forradalomnak nevezem azt a folyamatot, amelynek során újraaktiváljuk azokat az elemi törvényeket és értékeket, amelyek nélkül az ember elveszíti összhangját a természettel és Istennel, és képtelen igaz rendet felépíteni.” Békés szerint a konzervatív forradalom egy olyan végső szintézis, amely „anélkül emeli magasabb szintre az ellentétet, hogy megszüntetné a szemben álló feleket, sőt magát a szembenállásukat”.

A könyv egy bevezetőből (*Előre a múltba*) és három fő fejezetből áll, ezek a következők: *A konzervatív forradalom*, *A hagyomány forradalma* és *Konzervatív*

1 Békés Márton: *Konzervatív forradalom*. Kommentár Alapítvány, Bp. 2023.

állítvány. A mű tengelyében a német eszmetörténeti irányzat áttekintése áll, de a szerző ennél rövidebben kitér az európai és a korabeli, 1920 és 1944 közötti magyar vonatkozásokra is. Ebben a gondolkodásban kitüntetett jelentősége van az eredetnek, aminek a fontosságát számos jeles filozófus megfogalmazta, mondván, „azok az egészséges változások, amelyek a kezdetekhez vezetnek vissza” (Machiavelli), de ilyen az örök visszatérés tana (Nietzsche), vagy annak kifejezése, hogy „az eredet mindig jövő marad” (Heidegger). Ez az értelmezés éles ellentétben áll a lineáris-progresszív történelemszemlélettel, amely „a Haladás nevében fogalmazza meg az eredettől való mielőbbi távolkerülés programját” – amint a kötet szerzője is értékeli. Számomra e Progresszió elvi és gyakorlati abszurditását legjobban a „fejlett világ” növekvő mértékű antinatalizmusa mutatja.

Maga a konkrét konzervatív forradalom Németországban született meg az I. világháborús vereség és a náci hatalomátvétel közötti időszakban (1919–1933). Egy sokszínű értelmiségi áramlatról van szó, amelynek nem volt pártja és vezére, csak folyóirata és egymással is vitatkozó ideológusai – amint olvassuk is a kötetben. A német eszmetörténetben azok tekinthetők konzervatív forradalmároknak, illetve forradalmi konzervatívoknak, „akik 1918 és 1934 között sem a wilhelmiánus időköt nem akarták restaurálni [...] s egyetlen szállal sem kötődtek annak ókonzervativizmusához, de a liberális és/vagy marxista forradalommal is szemben álltak azok nemzetellenessége miatt. Ebben a történelmi szituációban nem hittek az 1918 előtti konzervativizmusban és forradalmat akartak, ugyanakkor nem hittek az 1918 utáni forradalomnak sem és megőrzést hirdettek.” A szerző a német konzervatív forradalom legfőbb teoretikusának Moeller van den Bruckot tekinti, aki már egy 1923-ban megjelent könyvében (*Das dritte Reich* [a harmadik birodalom]) összekapcsolta a forradalmi eszmét a konzervatív értékekkel. Edgar Julius Jungra pedig úgy hivatkozik, mint aki meghirdette a „Nagy Konzervatív Forradalmat, amely véget vet a nyugati emberiség hanyatlásának, új rendet, új ethoszt és új egységet alapít”.

A szerző a német fejlemények bemutatása után azzal folytatja, hogy ez az eszmerendszer más európai országokban is megjelent, elsősorban a két világháború között (1918–1939). Amint írja, „a konzervatív forradalom irányzata ott virult leginkább, amely országok 1) a német kultúrkör közelében/vonzásában éltek (Ausztria), 2) jellemző volt rájuk a liberális rendszer politikai-ideológiai válsága (Franciaország, Olaszország) és 3) kialakult bennük az igény egy »negyedik front« megalkotására a szovjet kommunizmus, a kapitalizmus és a nemzetiszocializmus ellenében.” A legtöbb országban, így Franciaországban is e nézetek képviselői folyóiratok (*Jeune Droite* [ifjú jobboldal] és *Ordre Nouveau* [új rend]) körül csoportosultak.

A nemzetközi kitekintés után Békés Márton Németh László eszméit elemzi, egyértelmű állítást megfogalmazva, mely szerint „Némethet táboron kívülisége és tábornélkülisége egy olyan gondolatiskola rokotalan hazai képviselőjévé avatja, akinek *politikai gondolkodása a hagyomány forradalmasításában összegezhető*” (kiemelés az eredetiben). „Némethnél a [Rolf Peter] Sieferle által összeszámmlált öt KF [= konzervatív forradalmi vagy forradalmian konzervatív] komponens közül négy is megvan: népiség, a kollektív alapokon újjászervezett közösség, a forradalmiság, az is a legkülönbözőbb KF-dimenziókban (mélység, minőség, nemzet), valamint az aktivista-vitalista életszemlélet, de nyomokban az ötödik is, nevezetesen az *alkat kifejezés*” révén.

Az eszmetörténeti kérdések iránt kevésbé érdeklődő olvasók számára a könyv utolsó fejezete, címe szerint a *Konzervatív állítvány a legérdekesebb*. Sőt, a konzervatív forradalom kifejezés jelentése is legkönnyebben a rendszerváltáshoz kapcsolódóan mutatható be a magyar olvasók számára: „Konzervatívként 1989/90-től kezdve nem volt mihez ragaszkodni a közelmúlt tekintetében, de jócskán akadt olyan visszaállítanivaló, ami örök értéket jelenthet a jövőben is. A helyzeti energia tehát határozottan forradalmi-konzervatív volt: nincs mit megőrizni, nincs mi elé visszatérni, következésképpen új kezdetet kell indítani.” És valóban: Oroszországban egy kommunista forradalom eredményeképpen alakult ki a kommunizmus, amely a II. világháború után az egész világon elterjedt. A rendszerváltást Kelet-Európában legalább négy-öt évtizednyi baloldali, sőt kommunista kurzus előzte meg. A történelem logikájából

Zsebkönyv –
A *Kommentár Könyvek*
második kötete,
a *Konzervatív forradalom*

következően e baloldali rendszer bukását egy jobboldali fordulatnak kellett volna követnie, ám ezt a változást belső és külső okok egyaránt megnehezítették. Egy konzervatív jobboldali politika megvalósítását nagymértékben akadályozta, hogy nem létezett olyan jobboldali hagyomány, amelyet érdemes lett volna megőrizni. Így hát „ebben a történelmi helyzetben egyedül a kommunizmus vagy a szocializmus tekinthető konzervatívnak, egyedül a régi rendszerhez kötődő embereknek van mit konzerválniuk [...] A konzervatív jobboldal kínládásának éppen az [az] egyik oka, hogy céljai érdekében radikálisan kell fellépnie” – idézi Láncki András 2002-ben megjelent *Konzervatív kiáltványát* egyetértőleg a szerző.

Tehát a rendszerváltás után nem volt olyan jobboldali hagyomány, amit folytatni lehetett volna. Egyetlen lehetőség maradt: az ideális értékek alapján megteremteni a jobboldali konzervativizmust, viszont „ehhez két feltételnek kellett volna teljesülnie: az egyik, hogy az itt élő népek a *saját* forradalmukat nyerjék meg, a másik pedig, hogy ne *mások* értékeit konzerválják. Miután azonban a régió a szovjet birodalom nyugati periferiájából estétől reggelre a transzatlanti hegemonia keleti határszéle lett, a forradalmat azon nyomban elnapolták, a térséget pedig egyszerűen a Nyugat gazdasági–kulturális *status quo*jához csatlakoztatták.” A fentiekre hivatkozva írja Békes, hogy a régióban a rendszerváltással megnyíló történelmi fordulat többnyire befejezetlen maradt. Magyarországon az 1990 és 2010 közötti időszak a politikai intézmények és a társadalmi eszmék tekintetében a kommunista diktatúra fennmaradását és a posztkommunizmust konzerválta – ezért volt szükség egy konzervatív fordulatra és forradalomra, amely 2010-től van napirenden. Erről azt olvassuk a könyvben, hogy „a hazai nemzeti konzervativizmus, tágabban pedig a Nemzeti Együttműködés Rendszere [...] a globális uralkodó eszmékkel szemben fogalmazódik meg, de nem passzív, visszaállító-reagáló értelemben, hanem aktivista, teremtő-autentikus módon.” Ennek nyomán Magyarországon a liberális hegemonia lassan megroppant, és „létrejötték a konzervatív korszak intézményi-intellektuális feltételei, amely egy olyan történelmi periódus megnyitását jelenti, ahol az alapvető értékek (Isten, haza, család, munka, otthon, biztonság) forradalmi erővel térnek vissza.” A szerző szerint a nyugati civilizáció más pontján is megjelentek hasonló értékeket valló szuverenista mozgalmak, de ezek többnyire a közelmúlt globalizációjának részproblémáira reagáltak. Ezzel szemben a magyar modell mindentől egy új világot teremtett. „Aszélesen értelmezett konzervatív tábor és a kormányzó jobboldal történelmi szövetsége alkotja Magyarország szellemi-politikai centrumát. Nincs más hátra, mint előre. *Előre, nem hátra*” (kiemelés az eredetiben).

TÓTH I. JÁNOS

A KONZERVATÍV FORRADALOM FIZIOGNÓMIÁJA

Helmut Schelsky, a háború utáni német szociológia egyik legjelentősebb alakja helyesen állapította meg, hogy a kereszténység pozícióvesztése miatt az értelmiség átvett olyan funkciókat, amelyeket korábban a papság látott el. A legfontosabb ilyen feladatkör a világ értelmezése, a körülöttünk tapasztalható eseménykáosz sajátos rendbe szervezése. Az ilyen értelemadás nemcsak egyféle-képpen mehet végbe, hanem számos logikai mintázat mentén. Az így születő gondolkodási stílusok kategorizálására külön specializált tudásformák jöttek létre (eszmetörténet, politikatörténet), melyek folyamatosan arra törekszenek, hogy egyértelmű határokat húzzanak meg az egyes értelemadások (jelen esetben ideológiák) között. De mi van akkor, ha ezek a határok elmosódnak, ha a bevett formákat szétfeszítik, ha szintézis révén új impulzusok születnek? Békés Márton 2023 végén megjelent *Konzervatív forradalom* című kötete éppen egy olyan, a weimari Németországban kifejeződő gondolkodási stílus jár körbe, amely egyes eszmetörténészek szerint nem tekinthető egységes irányzatnak (Stefan Breuer), mások szerint a fasizmus ideológiai családjába sorolható (Ludassy Mária), megint mások szerint a konzervativizmus része (Ernst Nolte), ám akadnak olyanok is, akik szerint önálló ideológiai fenoménről van szó (Lucian Tudor). Elsőre pusztán (eszme)történeti kérdésnek tűnik, azonban – ahogy azt **a kötet is világhosszú teszi – a konzervatív forradalom formavilága a 2010 utáni hazai politikai helyzet autentikus leírását is magában foglalja.**

Békés Márton felsőoktatási tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte, történelem és politológia szakokon diplomázott, majd 2012-ben történelemből PhD fokozatot szerzett. Disszertációjának alapját *Amerikai neokonzervativizmus* címmel a Századvég Alapítvány gondozásában jelentette meg 2008-ban. Közéleti szerepvállalásának főbb állomásai közé tartozik a 2010 és 2014 közötti időszak, amikor a Jobbklikk internetes portál szerkesztője volt, aztán a *Kommentár* folyóirat szerkesztőségi főmunkatársa lett, melynek 2018 óta főszerkesztője. Jelenleg a XXI. Század Intézet igazgatója. Kilenc önálló könyvet tudhat magáénak; eddigi talán legjelentősebb munkája a 2020-ban megjelent *Kulturális hadviselés – A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Ezen túl 15 kötetet szerkesztett, további hármat pedig társszerzőkkel jegyez.

A szerző legfrissebb kötetének elején az elsőre önellentmondásnak tűnő „konzervatív forradalom” szókapcsolat értelmi koherenciáját tisztázza. A hétköznapi értelemben vett megőrzés és a radikális, gyors átalakulás összefésülése lehetetlennek tűnik, azonban a szókapcsolat első tagján „antropológiai magatartást” (Panajotis Kondylis) kell érteni, míg utóbbi alatt egyfajta fordulatot. Ezen értelmezés szerint **a fennálló liberális rend megszakításával a konzervatív forradalom hagyományt kíván teremteni, ami az eredethez (a történelmi gyökerekhez) való visszatérést jelenti**; a régi kulturális formák új köntösben való megjelenését. Ez a progresszív, lineáris fejlődésnarratívától eltérő, egészen más időértelmezést kíván. A történelem nem egy kezdeti és egy végpont közötti fejlődés, hanem egyes civilizációk nekilendüléseinek és hanyatlásainak ciklikus változása. Ebben a paradigmában teljes harmóniába kerül a megőrzés és az újítás, mégpedig a múltból építkező, de alapvetően jövőorientált gondolkodási stílus keretein belül. Békés rámutat, hogy ezek a stílusjegyek nemcsak a politikai ideológiák körében találhatók meg, hanem áthatják a művészeteket, kultúrát; tehát egyfajta életérzést is jelentenek, amit filmes hasonlattal élve – ahogy a szerző fogalmaz – az „előre a múltba” jelíggel lehet megragadni.

A kötet, miközben a konzervativizmus áramlatait elkülöníti, a jobboldali kánonon belül is elhelyezi a konzervatív forradalmat. Négy fő típust emel ki, a tipológiájának alapját pedig a hagyomány állapotához való viszonyban ragadja meg. Az első csoport a 1) tradicionalistákat tömöríti, ők még szervesen kötődnek a hagyományokhoz, számukra a továbbadás a legfontosabb elem. A második kategóriát az 2) ellenforradalmárok adják, akik a már megtámadott hagyományt akarják restaurálni. A következő csoport a 3) „fontolva haladókat” jelenti, esetükben óvatos reformerekről beszélhetünk, akik stratégiájukkal próbálják kifogni a szelet a progresszív erők vitorláiból, azaz kisebb változtatásokkal őriznék meg a nagy egészet. Végezetül vannak a 4) konzervatív

Szintetikus ideológia –
A német konzervatív forradalom lapjai:
Standarte (1926), *Gegner* (1932), *Die Tat* (1933)

forradalmárok, akik kénytelenek belátni, hogy a régi világ menthetetlenül elveszett, a múlt restaurációjára megközelítő esély sincs, azonban a jelen – a progressziótól való romlottsága okán – sem folytatható.

A szerző a szellemi alapok lefektetése után a konzervatív forradalom konkrét eszmetörténeti tárgyalásába fog bele. Mintegy bevezetőként kiemeli, hogy a múlt században a két fogalom összekapcsolódása nemcsak transzpolitikai fenomén volt, hanem egyenesen a korszellem maga. Bár ez az együttállás igen nagy szórást mutatott, hol a forradalom, hol a konzervativizmus javára, de impulzusai Európa szerte kimutathatók. Békés röviden összefoglalja azt a történelmi kontextust, amiben a konzervatív forradalom (a szerzőhöz hasonlóan a szókapcsolatot a továbbiakban én is *KF*-ként rövidítem) kialakult és fejlődött. A rövid vázlatból kiderül, hogy Németországban a császárság hagyománya megsemmisült, folytatni már nem lehetett. Az idegen nyugati civilizációt megtestesítő weimari rendszer pedig elfogadhatatlan volt a német kultúrát éltető konzervatívok számára. A kontextualizálást követően a mozgalom szervezetei (például a Juni Klub), valamint egyes tagjai (többek közt Arthur Moeller van den Bruck, Edgar Julius Jung, Ernst Jünger és Oswald Spengler) kerülnek tárgyalásra. Az áttekintések rövidek, de lényegre törően mutatják be az egyes gondolkodókat, miközben társadalmi és kulturális beágyazottságuk – például, hogy milyen szervezetekhez és kulturális milióhöz tartoztak – is kidomborodik. A *KF*-közeg alcsoportokra osztásakor Békés a külföldi szakirodalomra, elsősorban Armin Mohler könyvére (*Die Konservative Revolution in Deutschland 1918–1932*) támaszkodik. Két csoportot emel ki, amelyek a *KF* szellemi fizionómiáját jelentősen alakították. Az ifjú- vagy újkonzervatívok kapcsán megtudjuk, hogy értelmiségi csoportosulásról volt szó, klubokba tömörülve folytattak párbeszédet egy eljövendő Német Birodalomról. A nemzeti forradalmárok kevésbé voltak teoretikus beállítottságúak (bár Hans Freyer kivételt képezett ez alól), mindazonáltal a nemzet és a szocializmus (Hitlertől mentes!) összebékítése terén komoly eredményeket értek el. Békés helyesen állapítja meg, hogy igen heterogén gondolkodói kört képeztek a *KF*-képviselők, azonban minden eltérés ellenére mégis volt egy közös minimum: ebbe beletartozott az újrendiség és az állam által felügyelt gazdaság eszméje, egyfajta techno-optimizmus, a békediktátum revíziója, a déli-keleti külpolitikai orientáció, egy új birodalom megteremtésének igénye, a népiségen alapuló nemzeteszmé, valamint az autoriter politikai berendezkedés. Szintézis-teremtő gondolataikat a „politikai jobboldal, gazdasági baloldal” formulával lehet legjobban leírni – összegez.

A *KF*-mozgalom konkrét pártpolitikai kötődéseinek vizsgálatakor Békés helyesen állapítja meg, hogy egységes politikai gyűjtőpárt nem létezett, azonban egyes formációkkal szorosabb viszonyt áptak. Politikai befolyásuk jelentősen megnőtt, amikor Franz von Papen rövid időre tagja lett a német kormánynak. Aztán a Hitler megbuktatására irányuló korai terveket a véres valóság váltotta fel: a „hosszú kések éjszakáján” a *KF*-mozgalom több prominens tagját bebörtönözték, bántalmazták vagy akár meg is ölték. Ezen a ponton Békés némi kitérőt tesz, ugyanis a nemzetiszocializmus és a konzervatív forradalom viszonyát vizsgálja. A náci párt, valamint Hitler személye többnyire idegenkedést váltott ki a konzervatív forradalmárokból, Moeller van den Bruck, Oswald Spengler, vagy épp Ernst Jünger például kifejezetten rossz véleménnyel voltak róla. Edgar Julius Jung Hitler elleni merényletet tervezett, majd 1934 júniusában megölték. Hans Freyer ugyan nem ellenezte a nemzetiszocialista rezsimit, mégis távolabb maradt és

Budapesten tevékenykedett kulturális nagykövetségként. Ideig-óráig voltak támogatói is a hitleri rendszernek, Carl Schmitt vagy Martin Heidegger munkássága közismert. Európa más részein kevésbé volt jelentős a forradalmi konzervativizmus, bár egy-egy országban akadnak kiemelkedő képviselői. Békés példaként Ausztriában Othmar Spann, valamint a mai francia Új Jobboldal előzményeit említi. Utóbbi szellemi csoportosulás éppen a '68-as diákok „forradalmának” természetes ellenpontjaként jött létre, és gondolkodóik a mai napig meghatározóak az európai újjobboldaliság számára, legyen szó Alain de Benoist vagy Guillaume Faye műveiről. Utóbbi egyszer azt írta, hogy „azt hisszük, hogy még mindig X világban élünk, amikor pedig már az Y világban járunk, miközben a régi világ kártyavára figyelmeztetés nélkül omlik össze”. Magyarország külön alfejezetet kapott, melyben a szerző helyesen állapítja meg, hogy a helyzet alapjaiban volt más: hazánkban az ellenforradalom sikeres politikai konstellációban csúcsozott ki. Ebből fakadóan az elit és az értelmiség számára az volt a kérdés, hogy miképp hozzák működésbe a régi rendszer mechanizmusait, nem pedig az, hogy valami újat teremtsenek. Ettől függetlenül léteztek szellemi kapcsolatok (Freyer, Rohan herceg, Spann), de önálló, jelentős hatást nem fejtettek ki.

Németh László gondolkodásának bemutatása nemcsak azért kapott külön fejezetet, mert rokonságot mutatott a KF-eszmeiséggel, hanem mert a szerző egy korai, 2009-es kötete éppen Németh 1927 és 1944 közötti szellemi életrajzát dolgozta fel, a *Hagyomány forradalma* címmel. Békés szerint Németh a korábbi kulturális rétegekhez kívánt visszanyúlni, legyen szó az ógörög kultúráról (mint Nietzsche esetében) vagy a korszakban igencsak népszerű magyar őstörténeletről. Úgy vélte, hogy a „Harmadik Magyarországot” (ez hasonló volt a „titkos Németország” kifejezéshez, ami a '20-as években a német jobboldal számára jelentett hívószót) a legrégebbi hagyományokból kell felépíteni úgy, hogy egyben a legmodernebb állam legyen Európában. Vagyis úgy gondolta, hogy a jövő kulcsa a forradalmi restauráció.

A kötet utolsó fejezete az 1989/90-es rendszerváltást követő helyzetet a forradalmi konzervativizmus számára kedvező kiindulópontként azonosítja. Ennek oka, hogy a múlt megőrzése és az angolszász konzervativizmus által felmagasztalt kontinuitás a hazai helyzetben a Kádár-rendszer folytatását jelentette volna. A kedvező körülmények ellenére a konzervatív forradalom elmaradt, ugyanis a közép-európai térség a keleti befolyási övezetből átkerült a nyugatiba, így az önálló értékkeremtést és szellemi autonómiát a tranzitológia el(e)ve kudarcra ítélte. A szerző szerint a valódi paradigmaváltáshoz 2010-ig kellett várni, amikor is megszületett a Nemzeti Együttműködés Rendszere, ami végleg leszámolt a baloldali-liberális posztkommunista érával. Magyarország ekkor kapott új, a történelmi alkotmány formavilágát idéző Alaptörvényt, megújult a választási rendszer, patrióta fordulat következett be a gazdaságpolitikában, valamint kiemelt területté vált a családpolitika. Szellemi értelemben a nemzeti szuverenizmus jegyében éledt újjá a magyar közösség (kettős állampolgárság), miközben a nemzetközi hálózatépítés is megkezdődött (CPAC), és az elmúlt jó pár évben a jobboldali gondolat szellemi bástyái is felépültek (*Kommentár, MCC*). A könyv szerint mindez annak bizonyítéka, hogy Magyarországon konzervatív forradalom történik. **A kötet fő üzenete a kortársak számára, hogy a 2010 utáni rendszer a konzervatív forradalom eszmevilágát tükrözi.** Bár a Nemzeti Együttműködés Rendszerét kritizálóknak már ez is sok, érdemes feltenni a kérdést, hogy valóban történt-e radikális szakítás a liberális paradigmával, vagy inkább a klasszikus liberalizmus értékeihez való visszanyúlás ment végbe?

A kötet zsebkönyv, kisméretű kézikönyv, ami nemcsak könnyen követhető betekintést nyújt egy eszmetörténeti kuriózumba, hanem iránytűként is kíván szolgálni a kortárs magyar jobboldal leírásához. A hasonló, angol vagy német nyelvű társaihoz képest könnyebben befogadható, ugyanis – ellentétben Mohler idézett alapművével – nem túlszűfolt, csak a legfontosabb gondolkodókat emeli ki. Lucian Tudor *From the German Conservative Revolution to the New Right* című kötetéhez képest pedig – igaz, kevésbé részletesen, de – több gondolkodót mutat be, szélesebb, európai perspektívában. Mindemellett jól követhető

Konzervatív állítmány –
A *Konzervatív forradalom* című
könyv a keszthelyi Tranziton,
2023. december 1–3.

és informatív leírásokat, valamint megfelelően kontextualizált ismertetéseket tartalmaz, így tökéletes népszerűsítő kiadvány. A könyv további erőssége, hogy a konzervativizmus egy sokak által elhanyagolt, méltatlanul elfeledett irányzatát emeli középpontba. A kortárs magyar gondolkodók gyakran az angolszász szerzők kiindulási pontjait veszik alapul, figyelmen kívül hagyva a sokkal szellemdúsabb, valamint a közép-európai tapasztalatokhoz közelebb álló német áramlatokat. Utóbbi csoport intellektuális radikalizmusa okán sokkal alkalmasabb a posztliberális futurizmus formavilágának megalkotására, mint a konformista angolszász kánon. Valamelyest ront a könyv belső koherenciáján, hogy több, korábban megjelent szöveget is tartalmaz, mégpedig a szerző *Kommentár* folyóiratban megjelent írásaiból, ugyanis egyes részek redundánsak, míg máshol a mondanivaló kicsit csapongóvá válik. Összességében jól sikerült, hiánypótló kiadványról van szó, ami megfelelő alapot teremthet a konzervatív forradalom eszmekörének az egyetemi világon túlmutató, szélesebb közönséggel való megismertetéséhez.

KURUCZ BARNABÁS

EGY MÍTOSZ NYOMÁBAN

A történetiség modern tudata olyan határozottan lépett a mítosz helyébe, hogy ma már nem valamilyen pozitív tudattartalmat, hanem a történelmi tény negatív formáját szokás mítosznak nevezni. Hogy hová lettek a mítoszok? Felszívódtak a modern rendben, vagy átalakuláson mentek keresztül. A természet fölötti uralmat megszerző ipari civilizáció varázstalanította a világot – erdei emberek (*Waldgänger*) és benőtt ösvényeken járó romantikusok magánügyévé tette a *numensejtelmeket*. Nem az egyistenhit, hanem a technika vetett véget a mitikus gondolkodásnak. „Lehetséges-e Akhilleusz puskaporral és ólommal?” – kérdi Marx, aki szerint az iparosított világnak nem véletlenül nincsenek már mítoszai, és a személy fölötti hatalmak megejtését szolgáló összes eszöközt sem véletlen temették a modern rend alapjaiba, hisz nincs többé szükség rájuk. Vulcanus nem versenyezhet a Roberts et Co.-val, és Hermész sem jelent már konkurenciát a modern infrastruktúrának.

És 1914-ben mégis bekövetkezett a fordulat! A marxisták és az egész világ legnagyobb meglepetésére Akhilleusz megjelent puskaporral és ólommal. Az ateizusból az „istenek alakváltása” (Leopold Ziegler) lett, a liberális konzolidáció polgáriasságát új türelmetlenség váltotta fel, a biztonság aranykora helyett a veszély és végzet szeretete vált általánossá, a vas és az elektromosság új távlatokat adott a „német titanizmusnak” (Carl Friedrich von Weizsäcker), egyszóval az európai tudat ismét a mitikus tartalmak felé fordult, és „1789 eszméivel”, azaz a politikai racionalizmussal „1914 eszméit” állította szembe. Werner Sombart szerint az I. világháborúban az történt, hogy a hősök hadra keltek a kereskedők ellen, Thomas Mann ugyanezt kultúra és civilizáció összecsapásaként írta le. Nem csak „anyagcsata” zajlott tehát, a háború gyökeres szellemi átalakuláshoz vezetett. A frontgeneráció az eltérő világnézetek és pártok színeit egységes tábori szürkére cserélte. Szuronyrohamra indult az elemek viharába, az objektivitásba – csonka fák között és fagyott sárban rohant a személytelenségbe. A közös tragédia olyan horizontot teremtett, amelyen a történelem és a mítosz egyszeriben már nem is voltak ellentétes fogalmak, hanem szinonimák lettek. Vagyis eljött egy olyan nemzedék, amely nemcsak a híres porosz iskolamesterektől vett leckéket, hanem hadiériettségével rövidre zárt tanulmányai után a lövészárokból is nevelkedett, lángszórával tanult politizálni, és durva nótákat faragott arról, hogy előbb ismerte meg testközlelől a halált, mint a női nemet. E lövészárokból köttetett *Männerbund*ban öltött testet a konzervatív forradalom mítosza.

Békés Márton *Konzervatív forradalom* című könyve az első hazai kísérlet, hogy a konzervatív forradalom puskaporos-ólmos mítoszaról mitikus nyelven szülessen összefoglalás. Nemzetközileg is nehéz hasonló példát találni, mert a demitologizált világkép számára egyedül az számít mítosznak, ami nem felel meg a lehető legáltalánosabban felfogott „tényállásnak”. Mivel ezt a korhatag modern elvet sokan még ma is érinthetetlennek tartják, a *Kommentár Könyvek* sorozatában megjelent új zsebkönyv kivételes szemléletmódról árulkodó munka és izgalmas olvasmány. Amellett, hogy a konzervatív forradalom mitikus leírására vállalkozik, a mű kutatási kézikönyvnek is beillene, hiszen forrásjegyzékében megtaláljuk a témához kapcsolódó legfontosabb szerzőket, a konzervatív forradalom orgánumait, és mellékletében szó szerint képet is alkothatunk a konzervatív forradalomról. Az eddig felsoroltaknál is fontosabb, hogy a téma esszéisztikus kezelése lehetővé teszi a szemléleti egység és az illusztratív részletezés egyensúlyát. Így a szellemtörténeti holizmus mellett jól megférnek az egyes irányzatokra és szellemi motívumokra tett „precíziós” utalások.

Békés Márton szerint a konzervatív forradalomhoz „a mítosz küszöbének átlépése” vezetett, nem egy modern értelemben vett ideológiáról van tehát szó, hanem szellemi impulzusról, olyan sugártermészetű kulturális hatásról, amely irányzatként ugyan nehezen ragadható meg, de az I. világháborút követően mégis mindenhol érezzük a hatását. Ismételjük meg: a konzervatív forradalom nem volt olyan kiforrott és minden lényeges kérdésre választ kínáló ideológia, amelyet az 1918-as összeomlás pillanatában elő lehetett volna rántani az asztalfiókból. Ahogy Panajotis Kondylis írja, a konzervatív forradalom képviselőit

nem általános elméleti kérdések, hanem konkrét ügyek foglalkoztatták – olyan nemzeti sorskérdések, mint *Németország helyzete* Kelet és Nyugat között; *Németország helyzete* kapitalizmus és kommunizmus között; *Németország helyzete* az összeomlás és a felemelkedés között. A *helyzet* sohasem tiszta kategória, hanem termékeny bizonytalanság, adottság és lehetőség. A legerősebb érv, amit a konzervatív forradalom sajátos jellegével szemben fel szoktak hozni, hogy minden lényeges jellemvonása (a Nyugat-, illetve antantellenesség, nacionalizmus és kapitalizmuskritika, kultúrpezzimizmus és heroikus életfelfogás) általánosan meghatározta a weimari politikát, tehát a konzervatív forradalomnak nevezett jelenség ezek szerint bizonyos mértékben mindenkit érint, mindenkié, és éppen ezért senkinek sem a sajátja. Ebben van igazság, ugyanakkor nem mehetünk el mellett szó nélkül, hogy éppen az ilyen szellemi együttállásokat szokták korszellemnek” nevezni. A modernség temporalizált tudatában az elvont és rendre csak időbeliségében megragadott *Zeitgeist* áll a legközelebb ahhoz, ami a mítoszban „időtlen valóság” (Ernst Jünger), így a konzervatív forradalom ’20-as évekbeli német alakzata is valami ilyesmi lehetett: korszellem, időszerű mítosz.

A konzervatív forradalom társadalmi szempontból változatos képet mutat, képviselői között találunk herceget és munkást is. Meghatározó eleme mégis a középosztály, amely nem illett a marxi elmélet egyik nagy kategóriájába sem: nem az ipari munkaszervezeti fegyelem fogta egybe, de nem is a tőkeérdek. Egyszóval a konzervatív forradalom bázisát döntően az a csoport adta, amely a nacionalizmus egyesítő mítoszai nélkül oldott kéve lett volna a társadalom közepén. Gottfried Benn nem véletlenül írt olyan fordulatról (*Wendung*), amely a *gazdasági* kollektíva felől a *mitikus* felé irányul. E szavakkal a ’20-as évek legfontosabb eszmetörténeti fejleményét, a középosztály radikalizációját fogalmazta meg. S bár éppen a ’20-as évek elején alakult meg Svájcban a Nemzetközi Középosztályunió (*Internationale Mittelstandsunion*), erről nem véletlenül hallgatnak a történelemtények: a középosztály a legkevésbé kozmopolita réteg, nemzetközi szerveződései következképp elhaltak vagy jelentéktelenek maradtak. Ez a konzervatív-forradalmi derékhad Európa-szerte mindenhol nemzeti alapon szerveződött politikai erővé. Magyarországon is hasonló folyamatok játszódtak le ekkortájt években. A liberális-kapitalista Nyugat volt a külső (háborús) főellenség, mely felé a legyőzött közép-európai harag áradt, míg a belső (polgárháborús) ellenséget a kommunisták jelentették. A középosztálynak nem ideológiája volt, hanem nemzeti sorskérdései. Meghatározó jelszavai a revízió, nemzeti egység és (neo)nacionalizmus voltak. Hasonló útkeresést látunk itt is, és csaknem ugyanolyan szellemi mozzanatok jutnak főszerpéhez, mint Németországban. Magától adódik tehát a kérdés: volt-e, illetve van-e magyar változata a konzervatív forradalomnak? Békés Márton külön alfejezetben foglalkozik ezzel a kérdéssel, bemutatva a konzervatív forradalom hazai recepcióját és magyar párhuzamait.

A könyv eszmei aktualitását az Új Jobboldal adja, hiszen annak vezéralakjai, Armin Mohler és Alain de Benoist nélkül nem bontakozhatott volna ki széles körű érdeklődés a konzervatív forradalom iránt. Az Új Jobboldal az a sokszínű és kiterjedt irányzat, amely nemcsak a konzervatív forradalom örökségére formál igényt, hanem aktualizálja is annak alapképletét: megőrzés és forradalom szintézisére törekszik. A magyar érdeklődést, amelyre Békés könyve is válaszol, a rendszerváltatáshoz fűződő viszonyunk teszi érthetővé. A konzervatív forradalomban rejlő szellemi irregularitás azért lehet vonzó egy magyar számára, mert nálunk Láncki András megfogalmazása szerint a „konzervatív paradoxon” érvényesül. Mivel a kommunista elnyomás és a posztkommunizmus következményei még nem múltak el nyomtalanul, egy magyar konzervatív nem engedheti meg magának a folytonosság luxusát, sőt paradox módon épp fordulatra kell törekednie.

Békés Márton könyve nem a múlttól szól, hanem egy antropológiai mélységű konzervatív fordulatról – modernitás és hagyomány, történelem és mítosz találkozásáról. Ma, amikor kizárólag hamis mítoszokról esik szó, sokan már szükségét sem érzik annak, hogy az igazat és hamist megkülönböztessék egy mítoszban, így „hamis mítosz” helyett is egyszerűen csak „mítoszt” emlegetnek.

190

191

A fekete zászló A. Paul Weber által készített ábrázolása, Ernst Niekisch *Mit akar az Ellendállás-mozgalom?* című, 1932-es könyvének hátsó borítóján

Widerstand-mozgalom

Landvolkbewegung

Szociálforradalmár nacionalisták

Fekete front

Képzeljünk el egy várost, amelyben nem különböztetik meg az érvényes és az érvénytelen fizetőeszközt, ahol a kettő különbsége érdektelen, és pénz alatt kizárólag hamis vagy elinflálódott pénzt értenek, amit szemét módjára össze kell söpörni. Mit jelent a gazdasági rend képzete felől a mitikus rend felé fordulni? Ha semmi sem válhat igazzá pusztán azáltal, hogy leveti a mitikus köntöst, és semmi sem lesz kevésbé valóságos, ha mitikus dimenziókba lép, akkor pólusváltásról van szó, amely nem érinti az igazság kritériumát. Így értjük meg a konzervatív forradalom mitikus tartalmát. Előbb a világháború úgy felhevítette Európa levegőjét, hogy már csak titánok vehettek benne lélegzetet, majd két titanizmus feszült egymásnak. Aztán jött a Ruhr-vidék megszállása, a mindenható pénz eközben arra vár, hogy felsöpörjék a földről. És hogy milyen mítosz a konzervatív forradalom mítosza? Egyes mítoszok a régi világ pusztulásáról szólnak, mások az új keletkezéséről. Vannak születésmítoszok, harci mítoszok, átváltozásmítoszok... **Aki meg akarja ismerni a konzervatív forradalom mítoszáat, olvassa el Békés Márton könyvét.**

CZOPF ÁRON

Forradalmi konzervativizmus –
A kötet egyik képmelléklete a német konzervatív forradalom jelképeivel